

KÖNYVSZEMLE

Kozári Monika: Tisza Kálmán

(Budapest, Gondolat Kiadó, 2019. 402 lap, 12 tábla)

„Nem a nagy és hatalmas emberről akarok beszélni. Nagy tehetségekkel bírni nem érdem, azokat a közjóra fordítani kötelesség.”^[1]

Nehéz recenziót írni egy olyan műről, amely szinte mindenben megfelel a képviselt műfaj követelményeinek (életrajzi és/vagy tudományos történeti monográfia). Jelentős társadalom- és politikatörténeti átitatottsága miatt természetesen lehet jót és rosszat mondani, de sem egy ismeretetés, sem egy recenzió célja nem lehet a mű értékeinek elfedése, avagy a történelmi hitelesség és igazság feldolgozásának méltatása.

A tartalom esetében nem is nagyon tudnék vitatkozni egy olyan kiváló kutatóval, mint Kozári Monika, hiszen sok-sok éve kutatja a témát. Éppen ezért legfeljebb magyarázatokba, gondolatokba, kiegészítésekbe fűzöm megjegyzéseimet monográfiájához.

Az elmúlt több mint másfél évszázad egyik legmegosztóbb alakja Tisza Kálmán (1830–1902). Tizenöt évig volt Magyarország miniszterelnöke, számtalan történelmi fordulathoz, politikai történéshez és országunk ügyeit, boldogulását érintő eseményhez kapcsolódik élete, pályafutása. Élettörténetének forrásai részben feltáratlanok, az eddig megjelent közlemények meglehetősen hiányosak voltak. Ennek okait kereshetjük abban is, hogy a levéltári, magángyűjteményi források részben megsemmisültek, ismeretlen helyre kerültek, lappanganak. A kérdés akkor is megmarad, hogy vajon Tisza Kálmán halála óta miért nem vállalkozott senki egy teljes életrajz megírására?

Kozári Monika alapos, áldozatos munkájának köszönhetően vehetjük kézbe a Tisza Kálmánról készült átfogó, az életpálya bemutatása tekintetében teljességre törekvő tudományos alapossággal és igénnyel készült monográfiát. Életrajzi kötetnek készült, ebben a szellemben épült

fel, részben ez valósult meg, bár talán elsősorban a témával kapcsolatos tudományos kutatást reprezentálja. Másrészt egyéb területek (pl. művelődéstörténeti vonatkozások) részletesebb feltárása szükséges még ahhoz, hogy egy teljes életrajzi mű megszülessen (ha egyáltalán ez lehetséges). Mindezek mellett számos adalékkal, inspirációval, iránymutatással szolgál azok számára is, akik folytatni vagy kiegészíteni akarják a szerző kutatásait, akár a politikatörténet területén kívül is.

A szerző hosszú évek óta foglalkozik a dualizmus korszakával és kiemelkedő politikusaival. Ebben a témában (és sok más személy esetében sem) eddig nem jelent meg komoly monográfia. Tisza Kálmán életének és tevékenységének feldolgozása terén a hazai történettudomány, a politikatörténet, de a művelődéstörténet is éppúgy hiányérzettel küzdött (és bizonyos területeken még küzd is), amely hiátust ez a kötet jelentős nagyrészt megszünteti. Új adatok, írások persze mindig kerülhetnek elő, de úgy vélem, hogy jó ideig ez a Tisza Kálmán monográfia képezi az egyik fontos pillérét a dualizmus és a Tisza-korszak tanulmányozásának.

Ha összehasonlítjuk a két miniszterelnökről szóló irodalmat – Tisza Kálmán és fia Tisza István (1861–1918) –, akkor láthatjuk, hogy a fiatalabb Tisza, mint miniszterelnök, jóval nagyobb visszhangot kapott a szép- és szakirodalomban egyaránt. Ez persze köszönhető a történelmi, társadalmi környezetnek, amelyben éltek és működtek, nem felejtve ki a

nemzetközi megítélésüket sem. Mára a tankönyvek alapján a diákok többségének emlékezetében mindkét miniszterelnök valamiféle legendává „egyszerűsödött”. Vagyis – a múlt emberei váltak, némiképp elfeledve azokat a tényeket, eseményeket, tetteket, amelyek máig hatóan befolyásolják életünket. Megosztó személyiségük és megítélésük végleteinek jó példái Ady Endre írásainak ismert szavai apáról és fiáról: „Tisza Kálmán nagyságáig nem ér ám az ágaszkodó törpe”,^[2] valamint a Tisza Istvánra aggatott jelzők a „vad, geszti bolond” vagy a „gyújtogató, csóvás ember”^[3].

Ez a kötet második kiadásnak is tekinthető. Elődje *Tisza Kálmán és kormányzati rendszere* címmel 2003-ban jelent meg. Akkori címe inkább utal a hivatalra, mint az emberi tényezőkre, bár emellett ezeket sem hanyagolja el. A második kiadásban azonban mintha jobban egyensúlyba kerülne az ember és a „generális”. Az első kiadás megírásának indíttatására nagyon jellemző, és főként megszívlelendő gondolatokat olvashatunk a szerző által adott interjúban, amely a leendő kutatók számára is hasznos tapasztalatokkal szolgál.^[4]

A kötet értelemszerűen zömében történelmi, politikai vonatkozású, tartalmú, ugyanakkor életrajzi, családi vonatkozásai kiterjednek Tisza Kálmánra, mint a Tisza család tagjára. Az információk azonban életének erről az oldaláról meglehetősen hiányosak, mivel a család „házi” le-

véltára jórészt megsemmisült a második világháború geszti eseményei következtében. A részben fennmaradt iratok elsősorban gazdasági, ügyintézési elősegítő jellegűek. Sajnos a család történetét kísérő művelődéstörténeti vonatkozások szenvedték a legnagyobb kárt. A történet hiányzó részeinek kutatása feltárása részben folyamatban van, részben pedig a jövő kutatóira vár.

Az új kiadás célja a kutatói tevékenységen túl: érthető közelségbe hozni az embert, a politikust és a generálist. Az előző kiadáshoz képest ezt én egy új horizontnak nevezném, amely nem csak a tudományos világnak üdvözlendő, hanem erősen mutat a nevelés-oktatás irányába is. Témától függetlenül ezt kell képviselnie minden kutatónak, minden területen a horizont fölé emelkedni: eltérő nyelvezet, szóhasználat, szokatlan helyesírás stb.^[5] A tudományos kutatás új horizontjának másik oldala a tartalom ésszerűsítése, logikai rendjének megtartása, az információ könnyű kinyerése.

Tisza Kálmán egyéniségéről, jelleméről is sokat megtudhatunk a műből – természetesen különböző pozíciókba, változatos helyzetekbe ágyazva. Ugyanakkor vannak olyan vonások, amelyek megragadták az írók, barátok, tisztelők képzeletét is. Ilyenek például Mikszáth jegyzetei a „generális” kifejezéssel kapcsolatban.^[6] De Lévy József költőnk is szolgál egy sokatmondó kifejezéssel – „Tisza-talentum”^[7] A szépírók közül végül még Gárdonyi Gézárt kell

megemlíteni egy igazi aranymorzsával.^[8]

Az életrajzi kötet tartalmi egységei hűen követik a kronológiát és ezzel együtt az életpálya állomásait a hozzájuk kapcsolódó történelmi eseményekkel együtt. De, amint azt a szerző is leírja, a kronologikus és tematikus szerkezetet vegyesen használja.

A recenzió írójának nem tiszte, hogy a kutatások tényadatait és rendszerét vizsgálja, főként azért, mert a kutatások szakszerűségével és a kötetben közölt tényadatok valóságtartalmával vitatkozni értelmetlen. Történeti, politikai és társadalomtörténeti szempontból is megfelelően alátámasztott tényeket és magyarázatokat tár elénk a szerző, amelyeket bőséges forrás- és szakirodalom jegyzékkel kísér. A nevek visszakereshetőségét pedig névmutató segíti.

Nem feladatom Tisza Kálmán megítélése, ezt megtette a szerző. Bármennyire is tömény, precíz, információdús a keretbe foglalt politikai pályafutás története, megismerjük a sorok között az embert. Ezzel együtt természetesen felmerülnek az olvasóban, így bennem is kérdések. Némelyik pillanatnyilag válasz nélkül van, némelyik magában hordja a választ, és van, ahol még a kérdést is magunknak kell kitalálni. Mit tett hozzá az eddig kialakított Tisza-képhez ez a kötet? Szükség lesz-e még további Tisza Kálmánról szóló monográfiákra? Miért kell még mindig Tisza Kálmánról írni? Miért kell ma is beszélni Tisza Kálmánról és miért kell még mindig vita vagy inkább

gondolkodás, elmélkedés tárgyává tenni cselekedeteit, intézkedéseit?

Sok tanulmány, cikk és egyéb írás született Tisza Kálmán személyéről (könyv alig), de mégis mindig akadnak új szempontok, vagy régi szempontok más aspektusból történő feldolgozásai, amelyek újra és újra előtérbe hozzák (és ezt semmiképpen se vitassuk el tőle) a nagyformátumú politikust. Az is hozzátartozik a róla megjelent írásokhoz, hogy minden szerző valamelyest próbálja az embert is bemutatni, gondolok itt elsősorban a gyermekkori, családi életre. Ezek persze egy-két kivétellel soha nem hatolnak olyan mélyre, hogy aprólékos részleteket is megtudhassunk (nevelés, művelődés, iskoláztatás, családi kapcsolatok területe). Persze ezek a munkák nem is ezért születnek, hanem mindegyik inkább a politikai pályafutás köré építi fel a fő mondanivalót.

Kozári Monika Tisza Kálmánról írt monográfiája kétszeresen hiánypótló: az első kiadás pótolta a hiányt elsősorban a tudomány számára, a második átdolgozott megjelenés pedig pótolta a hiányt mindenki számára, akit érdekel országunk és egy ősi család nagyszerű leszármazottjainak története.

[1] Tisza István levelének részlete, „amit fiának, az unokának írt a nagyapáról Geszten, 1903. március 23-án”. Idézi: Kozári Monika: Tisza Kálmán. Bp., Gondolat, 2019, 386.

[2] Ady Endre: Tisza Kálmán szobra. Nagyváradi napló, 1902. április 6. (Széll Kálmánra utalás)

[3] Ady Endre: Rohanunk a forradalomba, 1912. június 9. (Tisza Istvánról)

[4] Kárbin Ákos: Andrássy Gyula, Tisza Kálmán és a dualizmus rendszere – interjú Kozári Monikával. In: Újkor.hu, 2020.05.22. URL: https://ujkor.hu/content/author/karbin_akos

[5] Kozári, i.m. 11.

[6] Idézi: Kozári, 230–234.

[7] Szentpéteri üres fészkek. Léway József naplója. 1. köt. (1892–1907). Szerk. Porkoláb Tibor. Miskolc, ME Textológiai Műhely, BAZ Megyei Levéltár, Herman Ottó Múzeum, 2001. 308.

[8] Gárdonyi Géza: Aranymorzsák. Bp., Dante, é. n., p. 223–224. (Gárdonyi Géza munkái)

Czeplédi László
művelődéstörténész,
egyetemi docens,

Eszterházy Károly Egyetem, Eger